

ПОГЛЕД НА СЛАВИСТИЧКО ДЕЛО РАДОВАНА КОШУТИЋА

Поводом 130 година од његовог доласка у Велику школу

Чланак је посвећен професору Радовану Кошутећу и његовом раду на стварању уџбеничке и научне литературе из области полонистике као и у многе не-превазиђених до данас русистичких дела. Кошутећева русистичка дела анализирају се у контексту свога времена као и њихов значај и улога у развоју српске славистике 20. века. Даје се кратак осврт на његово песничко стваралаштво.

Кључне речи: Радован Кошутећ (1866–1949), славистика, русистика, српска универзитетска славистика.

The paper is dedicated to Professor Radovan Košutić and his work on the creation of textbooks and scientific literature in the field of Polish studies, as well as in many respects unsurpassed works on Russian studies to this day. Košutić's works on Russian studies are analyzed in the context of their time, as well as their significance and role in the development of Serbian Slavic studies in the 20th century. A brief review of his poetic work is given.

Keywords: Radovan Košutić (1866–1949), Slavic studies, Russian studies, Serbian university Slavic studies.

1. Ове године навршава се 130 година од избора Радована Кошутећа на славистичку катедру Велике школе и почетка његовог рада на стварању научних и уџбеничких дела којима је стекао заслужену славу утемељивача српске универзитетске славистике, посебно у области русистике и полонистике. Првог јануара 1895. године тадашњи министар просвете Љубомир Клерић потврдио је раније донету одлуку Савета Велике школе о избору Кошутећа, а тај акт о постављењу гласи: „Г. Радована Кошутећа, књижевника, поставио сам на основу члана 9, тачке 6 Закона о устројству Велике школе, за привременог учитеља руског, чешког и пољског језика и књижевности у Великој школи, с годишњом платом од три хиљаде динара, коју ће г. Кошутећ примати из партије буџетом одређене за плату професора руског језика и литературе”. Овај документ Кошутећ је примио и потписао 25. јануара, а у Књигу евиденције професора Велике школе о одржаним предавањима први пута уписао се 20. фебруара и то пуним именом и презименом, дак се касније потписивао са Р. или Рад. Кошутећ.



У то време Кошутић је имао непуних 29 година, објављено неколико збирки поезије (*Полаженик*, 1885; збирке патриотских песама: *Пламенови I*, Нови Сад, 1888; *Пламенови II*, Нови Сад, 1890; *Пламенови III*, Нови Сад, 1892; *Синови Бога Мрака*, спев, Београд, 1893), две студије о развоју француске књижевне критике настале приликом његовог осмомесечног боравка у Паризу током 1893. године, веома оспораване од стране утицајног савременика и угледног професора у Великој школи Богдана Поповића (*Критика и књижевности*, Београд, 1893, *Узроци њерейорођају књижевне критике*, Београд, 1894). У периоду од 1891. до 1895. године *Просветни гласник* објавио је у 24 наставка Кошутићева *Писма из Пејтрограда*, настала у време његовог трогодишњег боравка у Петрограду, где је боравио ради проучавања руског језика, књижевности и културе, а који је уследио после завршетка студија 1890. године. Ова културолошка студија, касније већим делом објављена у две књиге (*Писма из Пејтрограда*, Београд 1895, *Нова писма из Пејтрограда*, Београд, 1896), показује колико је темељно и дубоко Кошутић проучавао не само руски језик и књижевност већ и живот свих слојева руског друштва, руску културу, историју, религију, фолклор, народно стваралаштво, обичаје, свакодневни живот, науку, образовање и просвету, школство, рад институција, користећи при томе све доступне изворе, од научних радова до дневне штампе (дет. Терзић 2006: 25–31; Дамљановић 2020: 175–196). Сматрао је себе књижевником. Није имао ни један рад из области за коју је биран чиме се може тумачити реч „привремени” дописана на већ састављеном акту о постављењу. Према писању Ћ. Живановића, Кошутић је већ тада важио за изврсног познаваоца словенских језика и књижевности, пошто се школовао у Бечу, Прагу, Кракову, Лавову и Петрограду и слушао предавања најбољих слависта тога времена (Живановић 1986: 13).

2. Кошутићев избор за предавача на славистичкој катедри догодио се у време другог таласа ширења наставе руског језика у нашим школама, као и значајне реформе у области наставе живих страних језика. Као што је познато, почетак школског изучавања руског језика везује се за 1849. годину и његово увођење у наставни план Богословије у Београду, у то време веома значајне образовне установе која је школовала не само свештенике него и чиновнике и учитеље све до отварања учитељске школе 1871. године. Средњом 70-их година 19. века руски језик уводи се у готово све средње стручне школе које су постојале у то време, а од 1878. Платон Кулаковски предаје руски језик на тек отвореној Катедри за руски језик и литературу у Великој школи. Повољне друштвено-политичке прилике у последњој деценији 19. века допринеле су ширењу руског језика, када се у већини школа повећава укупни фонд часова, а 1902. године уводи се и у српске гимназије. На Катедри за руски језик и књижевност која је од одласка Платона Кулаковског 1882. остала без наставника, готово десет година није било наставе, а не-

посредно пре Кошутевог доласка краћи период у звању доцента за руски језик радио је Љубомир Стојановић.

У последњој деценији 19. века одвијао се европски покрет за реформу наставе живих страних језика који је у нашој стручној јавности изазвао велику пажњу. У часописима *Просветни гласник* и *Наставник* објављени су бројни преводи и чланци о новој језичкој настави, о њеним циљевима, методама, уџбеницима. Већ 1892. године, према писању П. Мајзнера, реформа наставе живих страних језика као главне поставке нове методе издвојила је следеће: у настави полазак од гласа, обезбеђење изговора, први задатак; лектира свуда, као плодна, у центру; граматика служи лектури; смањење писмених вежбања; захтев да ни један час не прође без вежбања у говору (Дамљановић 2000: 135). О настави руског језика појавило се више чланака и студија: у часопису *Наставник* објављени су радови Светолика Симића „Руски језик у гимназији” (1896), Петра Протића, „Руски језик у средњим школама” (1903), Павла Мајзнера „Изговор руског језика” (1904). Од посебног значаја је студија Павла Мајзнера „Увод у изучавање руског језика” објављена у *Просветном гласнику* 1904. године; следеће године изашла је као посебно издање. У овој методици Мајзнер предвиђа три етапе наставе, прве две су језичке, а трећа етапа има за циљ упознавање са културом, историјом и начином живота руског народа.

У настави руског језика тежило се имплементацији захтева нове методе, што се види и кроз уџбеничку литературу тога времена. Наиме, аутори уџбеника покушавали су да прилагоде постојеће или напишу нове уџбенике у складу са захтевима нове методе. Тако обим првог издања Илићеве *Руске граматице за српске школе* (1883) износио је 208 страна, а друго реформско издање (1893) имало је 96 страна. *Практична руска грамика за средње школе* Милоша Анђелковића (1903) имала је 59 страна. Њену употребу у школама просветне власти нису одобриле, а негативну рецензију написао је нико други до Александар Белић: „Ко год хоће да напише и кратку и добру руску граматику за Србе, мора строго водити рачуна о томе шта је заједничко тим језицима, а шта је специјална, карактеристична особина свакога од њих; па оно што им је заједничко само поменути, а задржати се детаљно на специфичним особинама језика који се описује”, написао је Белић уз остале примедбе (Дамљановић 2011: 141–147). Први Кошутеви радови из области струке биле су рецензије о уџбеницима руског језика, али, за разлику од Белића, Кошуте у њима није излагао своје лингводидактичке ставове. У првим годинама рада у настави руског језика користио је хрестоматије Настасије Глушчевић и граматику Јеврема Илића.

3. Доласком у Велику школу Кошуте се потпуно посвећује настави и стварању научно-уџбеничке литературе у области полонистике и русистике. Постојећа уџбеничка литература за руски језик омогућила му је да



се посвети стварању полонистичких дела; међу ученицима Велике школе владало је велико интересовање и за овај словенски језик. У првих седам година рада у Великој школи Кошутић ствара: *Примере књижевног језика ђољског* (1896), *Грамајику ђољског језика* (1898) и *Примере књижевног језика ђољског* (1901). Прва хрестоматија садржи избор из дела пољских књижевника друге половине 19 века, без пропратних, карактеристичних за Кошутићеве хрестоматије, коментара. Другу хрестоматију чине књижевни текстови, културолошке, биографске и библиографске напомене, те речник уз те текстове. Обе хрестоматије описује Ђ. Живановић (Живановић 1982: 171–181; 1986: 18–19). Међутим, има мишљења да хрестоматија из 1896. године није посебна публикација пошто је „сачуван један једини примерак, који је по свему судећи био само радни отисак и као такав није био у оптицају” (Стојановић 2013: 123). Имајући у виду Кошутићеву лингводидактичку концепцију, посебно место и функцију књижевних текстова у њој, сколни смо уверењу да је Кошутић за почетак рада, као привремено решење за потребе наставе ипак саставио збирку текстова, мада је касније не помиње. Уосталом и литературу из области русистике стварао је у смеру од хрестоматије ка фонетици и морфологији. И *Грамајика* и *Примери* изазвали су пажњу савременика. У Летопису матице српске за 1902. годину објављен је приказ Тихомира Остојића као и рад Јована Радонића о хрестоматији, док је за *Грамајику* Кошутић добио почасни докторат Краковског универзитета, што му је омогућило да 1905. буде изабран у звање доцента на тек основном универзитету.

У периоду од 1902. до 1919. године Кошутић ствара своја ремек-дела из области русистике: *Примере књижевног језика руског* у три књиге: I Текстови, II Напомене, III Речник (1910); *Грамајику руског језика* у две књиге: I *Гласови*, II *Облици* предао је у штампу 1914. године. Штампанье *Облика* (морфологије) је завршено, а *Гласови* (фонетика) су били у штампи кад је избио рат; извучено је неколико примерака, а све остало је уништено током рата. На основу једног сачуваног примерка 1969. године објављено је ново издање *Гласова*. Године Првог светског рата Кошутић проводи у Русији радећи на фонетици руског језика. Књига *Грамајика руског језика I Гласови*, написана на српском језику, објављена је 1919. године у Петрограду, у издању Руске академије наука. Ови радови донели су Кошутићу заслужену славу оснивача и утемељивача српске научне славистике, посебно у области русистике. Готово столеће касније академик Предраг Пипер ће написати: „Ако би се периодизација српске лингвистичке русистике вршила према критеријуму личног доприноса, онда је несумњиво да се српска лингвистичка русистика дели на период до професора Радована Кошутића, период када је он живео и радио и период после њега до данас” (Пипер 2017: 343).

4. *Руски примери*, плод деветогодишњег рада, објављени су средином 1910. у хиљаду примерака, а укупан тираж био је распродат за два месеца, те већ наредне године излази друго издање у 3000 примерака; треће издање објављено је 1926. године. Као што је познато, прва књига *Примера – Текстови* (290 стр.) представља хрестоматију руске прозе и поезије 19. века, друга књига – *Напомене* (225 стр.) садржи културолошке, књижевне, историјске и друге информације повезане са текстовима хрестоматије као и део који је Кошутећ назвао *Језик њексџа љрема суврременом разговорном језику образованих Руса*; трећу књигу чини *Речник* (359 стр.) који садржи око десет хиљада одредница употребљених у текстовима хрестоматије. За разумевање концепције, лингводидактичке и научне вредности *Руских примера* од изузетне важности је Кошутећев предговор на почетку прве књиге (V–XV). *Руске примере*, као и целокупни опус Кошутећевих славистичких дела, одликује најављен још у предговору *Грамаџике љолског језика*, спој лингводидактичке усмерености и научног описа руског (пољског) језика у поређењу са српским: „како би књига и с научне и с практичне стране што боље користила заводу коме је намењена”.

У овај уџбенички комплет Кошутећ је уградио лингводидактичка и методичка достигнућа својих претходника о циљевима наставе, наставном материјалу, прихватио је већ формирано схватање о посебности методике наставе руског језика у српској говорној средини условљене генетском и структурном сродношћу двају језика. Међутим, он ће своје претходнике не само допунити и осавременити већ ће разрадити поуздану теоријско-методолошку основу, дати научно тумачење чињеница руског језика и формирати потпуно нову етапу у српској лингвистичкој русистици и лингводидактици. У односу на циљеве наставе Кошутећ прихвата ставове својих претходника; ипак инспирисан реформским захтевима у односу на наставу страних језика он редефинише те циљеве: „Зашто ми управо учимо руски, – да ли само зато да разумемо кад нешто читамо, или и зато да бисмо могли говорити? ... Руски језик није само кључ једне велике књижевности, која нам је сродна по садржини и по смеру, која нам је најприступачнија, јер нам је руски сразмерно најлакше научити, и која нам најзад, својом оригиналном страном може помоћи да се духовно уздигнемо и препородимо, а преводним делом својим заменити нам остале велике књижевности, не, руски језик је уједно и језик највећег словенског народа, за који нас везују толике везе у прошлости и садашњости, и образован Србин мора учити руски и зато да би се, кад затреба... могао њиме служити и њиме говорити” (Предговор, XI).

4.1. Као и његови претходници, Кошутећ се определио за књижевне текстове, али је критеријуме за избор, организацију и тумачење тих текстова подигао на највиши и потпуно оригиналан ниво. У хрестоматију је уврстио прозна, поетска и драмска дела 18 руских песника и писаца, а грађа



је распоређена тако да се дела појединих аутора, у зависности од тематске и језичке сложености, размештена у више делова књиге, тако да се ученик са њима дружио током читавог наставног периода. У уводном делу (стр. 1–8) налази се поезија Пушкина, Њекасова, Љермонтова, Мајкова, Полонског, А. Толстоја, Фета и Тјутчева, три кратке Тургењевљеве приче, два блока пословица и загонетки, шалјиве народне приче и басне. У првом делу књиге (стр. 9–139) на више места смештен је шири избор из поезије Тјутчева (13 песама), Њекасова (7), Фета (13), А. Толстоја (13), Кољцова (6) и по две песме Мајкова и Полонског. Овде је уврштена проза Гаршина (*Четыре дня*), Гончарова (*Сон Обломова*), Достојевског (*Записки из мертвого дома: Мертвый дом, Алей, Выход из катарги*), Л. Толстоја (*Свидание Карениной с сыном, Сражение при Бородине*), Тургењева (*Смерть Базарова*), Гогоља (*Ревизор*) као и Пушкинови, Љермонтовљеви и Гогољеви афоризми и мисли. У другом делу Текстова (стр. 140–290) ученик поново среће дела Гогоља (*Мертвые души: Чичиков у Плюшкина*), Тургењева (*Из Записок охотника: Бирюк*), Толстоја (*Война и мир: Платон Каратаев*), Стањукевича (*Морские рассказы: Между своими*), Горког (*Дружки*). Од песника у овом делу уџбеника обилно су заступљени једино Пушкин и Љермонтов за које Кошутић каже да су великани руске поезије „који ће још дуго и дуго бити сувременаци многим нараштајима”. Овде су распоређене 23 Љермонтовљеве песме, поема *Мџири*, одломак из *Демона*. Поред Пушкинове поезије (27 песама), наводе се одломци из *Белкинових прича (Гробовици)*, *Бориса Годунова* и *Евгенија Оњегина*. „Пушкин је, као што је било очекивати, средишња личност у *Примерима*; критички одломци из Бјелинског, који су дошли одмах уз њега, само тумаче и подвлаче његов велики значај за развој руске поезије”, завршава Кошутић поглавље о избору и распореду грађе у предговору. Избор текстова Кошутић је завршио 1902. године, а за ново издање планирао је одређене допуне: „У једном од даљих издања ова друга половина биће проширена, и овде, испред Горког наћи ће место *Корольенко* и *Чехов*, а између њих доћи ће још неки одломци из Љермонтова и Пушкина” (Предговор VI).

Више напомена у предговору сугерише нам да су у селекцији грађе имали значај и други критеријуми осим књижевног: опис Бородинске битке обилује глаголским придевима, прилозима и именицама; Љермонтовљева *Бела* садржи образце разговорног језика и карактеристичним за тај стил обртами и сл.

Избор и распоред текстова Кошутић сврстава у послове који се одnose на спољашњу страну припреме текста. Следеће питање истог нивоа било је питање о акцентуацији. Требало је одабрати акценат једног од два доминантна говора, московског или петроградског, будући да у то време у самој руској науци није било извесно који ће се говор наћи у основи руског књижевног језика. Кошутић се одлучио за акценат московског говора: „Бе-

лежећи акценат из уста образованих Московљана, ја сам бележио и акценат реченични, и унео у овај посао новине. Ако ученик буде имао пред очима још и правила о том које речи у реченици Руси уопће јаче наглашавају, а које слабије, његово читање биће лепо и, место неприродног и монотоног истичања скоро сваке речи, он ће се навићи на широка акценатска сливања која чине једну од главних лепота рускога говора”, наводи Кошутих. Поред акцентовања речи и обележавања реченичне интонације Кошутих је увео посебне ознаке за енклитичке и проклитичке спојеве, као и за речи које имају споредни акценат.

Други већи и обимнији посао односио се, према Кошутиху, на унутрашњу страну текста, тј. на тумачење, разумевање и усвајање лексике. С обзиром да се ради о два словенска језика, у лексци текстова Кошутих раздваја речи које се разликују и по форми и по значење у руском и српском језику. Овој лексци, према његовој процени, припада тек 30 до 40% од укупне лексике, док 60 до 70% чине речи једнаке или сличне по форми и управо ова лексика представља посебну тешкоћу приликом усвајања језика. У овом корпусу лексике сличне или исте по облику Кошутих издваја речи које у оба језика имају исто значење, речи чије се значење само делимично поклапа у два језика и речи различитог значења. За усвајање лексике Кошутих предлаже следеће: „Методика руског језика за нас (а овако је и за остале Словене кад уче било руски било други који словенски језик) казује се сама по себи: учити руски, то значи, углавном, учити значење непознатим речима, а код речи, једнаких или сличних по облику, хватати разлику између свог и руског језика”. Ово је значајно за разумевање текста али још више за лепо и тачно изражавање на српском језику јер „ученик треба да привикне лепо преводити, исказивати руске обрте српским начином, а руске речи српским речима и чувати чистоту свог језика”. На другом месту у Предговору Кошутих објашњава како је дошао до ове методе. Припремајући се за писање ових уџбеника „ја сам поредио све наше веће преводе с руског (око 5000 страна) и према погрешкама наших преводаца утврдио како треба обрађивати руске текстове за Србе”.

4.2. Потпуну новину у тумачењу савремених књижевних текстова представља друга књига – *Напомене* коју чине две целине: културолошке напомене (1–76 с.) као и део под називом *Језик њекстѝа љрема сувременом разговорном језику образованих Руса* (77–225). Кошутихеве напомене, запажа М. Стојнић, откривају какав се неслућени извор лингвокултуролошких информација крије у књижевном тексту. „Кошутих ... у вези са текстовима који су у целини настали у 19. веку и на самом почетку 20. века, даје податке о скоро десетовековном развоју руске културе и цивилизације” (Стојнић 1986: 70). Инспирисан књижевним делом Кошутих овде обогаћује и проширује то исто дело информацијама из руске историје, културе, начина живота



од древних времена до почетка 20. века. Ређају се описи политичких организација и интелектуалних и књижевних кругова којима су поједини писци припадали, затим историјских личности које се помињу у појединим делима, описује живот у граду, на селу, на спахијском имању, народне обичаје, митове и веровања. У вези са Пушкиновом и Љермонтовљевом поезијом Кошутић пише о руској народној поезији и њеном утицају на те песнике, о јунацима опеваним у народним песмама, о сеоским свадбеним и другим обичајима, о митолошким бићима (*леший, домовой, кащей бессмертный*). В. Николић запажа да се Кошутићеви коментари односе на неке општељудске одлике руске културе, као и на оно чиме су културе других народа обогатиле руску (Николић 1986: 79).

Један од најважнијих задатака наставе страних језика почетком 20. века по први пута постаје оспособљавање ученика за конверзацију на страном језику. Кошутић је уочио да између књижевног и народног језика и савременог разговорног језика постоје значајне разлике. У делима књижевника и великих песника, писао је Кошутић, наћи ће се много речи наслеђених из старине које су одлика само високог стила или песничког језика, затим речи и обрта који су или народни или чисто књижевни. Већина таквих речи употребљена у разговорном језику има нијансу лаке ироније, могу довести говорника у незгодан положај, изазвати подсмех или комичан ефекат. Као и његови савременици, сматрао је да у настави потребно усвојити говорни језик образованих слојева руског друштва. Управо усвајању говорног језика требало је да послужи други део *Најомена* у коме се даје однос књижевног и народног језика према савременом разговорном језику образованих Руса. Све поетске, књижевне, народне, архаичне и супстандардне речи и изразе Кошутић је објаснио стилски неутралним еквивалентима и навео примере њихове употребе у говорној ситуацији.

4.3. Рад на *Речнику* био је посебно сложен и захтевао је боравак у руској средини будући да је „требало с Московљанима, и то не с једним, већ с неколицином, прећи сваку реч и, према московском говору, обележити или проверити акценат, како њој, тако и свим облицима у којима се акценат мења; ... код речи које не долазе у језику образованих људи, већ су одлика песничког или народног језика, требало је то разабрати и истаћи. Све ове стране нове су у речнику и, као такве, могу послужити као прилог руској лексикографији”, наводи Кошутић у предговору. И обрада српског дела речника, објашњава он, захтевала је посебну пажњу „имајући на уму да је ово код нас први озбиљан рад ове врсте”. Док је приликом израде *Примера* консултовао најпознатије руске научнике тога времена, исту пажњу Кошутић је показао према српском језику: „Многа рана летња јутра провео сам ја с по којним Глишићем, тражећи како би се што лепо српски рекло и претресјући

и расправљајући с њим и с професором Ђерићем, шта је српски начин казивања, а шта није”.

По броју компоненти речничког чланка Кошутећев речник готово је изједначен са нормативима двојезичне лексикографије нашег времена. Садржи фонетске, граматичке, лексичке, функционално-стилистичке, ин-структивне и рестриктивне карактеристике. Од фонетских обележја наводи се акценат речи, померања акцента, непостојани самогласници, гласовне алтернације, а ретко и транскрипција. У оквиру граматичког описа наводе се подаци о врсти речи, роду именица, броју, глаголском виду, деклинацији и конјугацији. Наведени су деминутиви, аугментативи, хипокористика, збирне именице и *pluralia tantum*. У погледу деклинације и конјугације, на основу наведених података, може се извести потпуна парадигма за сваку реч. Код именица наводе се облици за косе падеже уколико постоји одступање од парадигме или померање акцента. Код глагола наводе се облици за прво и друго лице презента односно будућег времена за перфективне глаголе; наводи се видски пар глагола у одредници; перфекат глагола код којих постоје акценатска колебања, дужи и краћи облик трпних партиципа. За неправилне глаголе наводи се цео презент, односно футур и перфекат. Придеви се дају и у кратком облику са акцентом. Уз многе лексеме наводи се и њихова синтаксичка и лексичка спојивост; доследно се наводе глаголи руског језика чија се рекција разликује од њихових семантичких еквивалената у српском. Предлози су презентовани у вези са падежним облицима. Речнички чланак садржи напомене функционално-семантичке природе као и податке о фреквентности речи. Примењен је систем упућивања на друге одреднице. Семантизација лексике извршена је врло брижљиво, посебно код вишезначних речи и лексике са културолошком компонентом. Уз полисемичне речи наводе се примери њихове употребе у различитим значењима са ширим контекстом. Безеквивалентна лексика семантизује се описно. Кошутећ се служио латинском и српском терминологијом. Арапским бројевима обележена су посебна значења вишезначних речи, а ћириличним словима нијансе у оквиру једног значења. За функционално-стилистичке карактеристике употребљава веома издиференциране напомене: архаично, архаично књижевно, архаично високи стил; народни говор, народно иронично, народни језик, народне умотворине, народна поезија и друго (дет. о *Руским примерима* у Дамљановић 2000: 124–129; 198–206).

Прву оцену *Примера* дали су Александар Белић и Јован Скерлић као чланови комисије која је требало да предложи висину ауторског хонорара за овај рад. Комисија је прегледала књиге и сагласила се „прво, да ће *Примери* г. Кошутећа знатно помоћи учењу руског језика у нас; друго, да су они, иако то није обично случај у књигама практичнога значаја и практичне намене, израђени врло брижљиво и врло солидно, треће, да је израда њихова била



скопчана са великим напорима и са дугугодишњим радом”. Предложили су највишу суму – 7000 динара, тј. нешто више од две његове плате.

5. Кошутићеви *Руски примери*, његова морфологија из 1914. као и петроградска фонетика из 1919. изазвали су велику пажњу у словенским научним круговима о чему пише Богдан Терзић у одличном раду „Савременици о Кошутићу као русисти” (Терзић 1986: 21–30). Ф. Ј. Корш истиче Кошутићеве заслуге у проучавању интонације руске реченице, чиме је дао основе теорије интонације руског језика. Наводећи више квалитета и новина овога рада А. Љ. Погодин, закључује да је својом научном обрадом књижевних текстова Кошутић једнако велику услугу учинио руској науци као и српској, показао је како савремена наука треба да изучава жив књижевни језик. И. И. Замотин, професор руске књижевности у Варшави, хвали Кошутићев зналачки избор текстова за хрестоматију, који сведочи о његовом темељном познавању новије руске књижевности. Карел Кадлец, професор Карловог универзитета у Прагу, сматра да је овим радом Кошутић допринео не само српској и руској науци него целокупној славистици: „То није рад ког би се можда могли стидети да га раде одлични слависти, него је то рад који тражи да га се подухвате баш највећи znalци словенске филологије. Кошутић је одлучно доказао да спада међу њих”.

Кошутићеве *Облике* приказали су Милан Решетар (*Archiv für slavische Philologie*, Berlin, 1916), Н. Куљман и С. П. Обнорски (*Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии науки*, за 1915, односно 1916. годину). Решетар наводи да се ради о исцрпној и потпуној граматичкој руског језика која је заснована на строгим научним принципима. Н. Куљман цени што граматика садржи поређења са српским језиком, историјске коментаре, а посебно истиче добро постављен акценат граматичких облика будући да се ради о питању које у оно време није имало научну разраду. С. П. Обнорски, поред апсолутно позитивног приказа ове граматике, износи и више мањих примедби од којих је већину демантовало време, односно језички развој.

Највећа научна признања Кошутићевих савременика добила је фонетика – *Гласови. А. Ойшѣи део. Књижевни изговор*, изашла као публикација Руске академије наука 1919. г. у Петрограду. Књигу су приказали и оценили најеминентнији слависти тога времена: Антоан Меје, Милан Решетар, Н. Бахтин, Јиржи Поливка, Роман Јакобсон и П. Богатирјов, Николај Дурново, а њихове главне тезе наводи у поменутом раду Б. Терзић.

У нашој периодици Кошутићеви савременици објавили су свега три рада, приказе петроградске фонетике из пера М. Московљевића (*Насѣавник*, 1921: 71–75) и С. Куљбакина (*Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 1922: 113–118) као и приказ *Руских примера* М. Миладиновића (*Насѣавник*, 1913: 229–238, 441–453). Професор Пожаревачке гимназије

и Кошутећев Ђак, Миладиновић је предавао историју, географију и руски језик, а своја запажања и примедбе изнео је као наставник практичар, са седмогодишњим искуством у настави руског језика. Кошутећев уџбеник користио је једну школску годину када је закључио да: „од како постоји српска гимназија, ни у један се уџбеник (ма ког предмета) није унело више труда, знања, оригиналности и добре воље, но што је г. Кошутећ учинио са својим уџбеником, те би, уопште од свих досадашњих гимназијских уџбеника овај спадао међу најбоље”. Миладиновић износи низ примедби методичког карактера; сматра да начин презентације лексике, где се свака реч објашњава онолико пута колико се среће у текстовима, не приморава ученика на активан однос према учењу, а рад наставника чини сувишним. Закључује да уџбеник више одговара захтевима приручника за наставнике, а да из књиге намењене ученицима треба многа објашњења изоставити. Миладиновићев приказ занимљив је и тиме, што се први пут помиње приручник за наставнике као неопходан део уџбеничког комплета за наставу страних језика.

6. Кошутећев русистички опус представља јединствену лингвистичку и лингводида-ктичку концепцију у коју су вешто уграђена и унапређена сазнања Кошутећевих претходника, истовремено имплементиране основне идеје, актуелног на граници 19. и 20. века, европског покрета за реформу наставе страних језика и наговештени правци развоја и будућих истраживања. Реч је о изванредним делима која ће се више деценија користити за учење и научно проучавање руског језика у српској средини, бити узор бројним ауторима уџбеника. Централно место припада Кошутећевом теоријско-методолошком приступу који се заснива на проучавању руског језика у поређењу са српским. Тиме је утемељено изучавање не само руског и српског већ било ког словенског језика у инословенској језичкој средини. Кошутећ је разradio начин проучавања савремених књижевних текстова издвајајући у њима лингвистичке, социолингвистичке, лингвокултуролошке, књижевне и друге аспекте и тиме засновао принцип јединства језика и књижевности у наставном процесу. Увео је у наставни процес усвајање разговорног језика, а као језичку норму говор образованих слојева руског друштва. Аутор је прве српске фонетике руског језика и, према подацима Б. Стојановић, до сада једине српске граматике пољског језика.

Кошутећева русистичка дела имала су значајан утицај не само на српска већ и руска славистичка истраживања. Б. Терзић наводи да се на „Кошутећеве *Облике* позивају истакнути морфологичари руског језика у својим капиталним делима. Академик Виноградов се у свом капиталном делу *Русский язык. Учение о слова* 21 пут позива на *Облике*. То исто често чини А. В. Исаченко у свом, такође капиталном, делу *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким*, као и аутори петотомне Академијине серије *Очерки по исторической грамматике русского языка 19 века* (1964)”



(Терзић 1986: 27). В. Борисенко-Свинарски наводи да је Кошутићева *Фонетика* послужила М. В. Панову као извор грађе за познато дело *История русского литературного произношения 18–20 вв.*, објављено у Москви 1990. године. Овде се описује тровековни развој руског фонетског система, а за опис периода од средине 19. и почетка 20. века централно место припада Кошутићевој фонетици (Борисенко 2007: 13–19).

За научни допринос из области русистике Кошутић је 2. фебруара 1928. изабран за иностраног члана Академије наука СССР. У звање ванредног професора Београдског универзитета изабран је по повратку из Русије 1919, а редовног професора 1922. године. Пензионисан је 1936, али је као хонорарни професор радио до априла 1941. године.

У периоду између два светска рата дипломатски односи између две државе нису били успостављени, руски језик у већини средњих школа се укида; на Катедри за источне и западне словенске језике настава руског језика одвија се са веома малим бројем студената; нешто више заинтересованих за руски језик било је међу студентима србистике; одобрење за боравак у Совјетском Савезу ради писања синтаксе и речника руског језика Кошутић није могао да реализује и он престаје да се бави научним радом те се враћа писању поезије. У периоду од 1927. године објавио је око 15 збирки поезије (видети Прилог 1) Последњи његов научни рад била је књига *О ѿонској метрици у новој српској поезији* објављена у пишчевом издању 1941. године.

У Кошутићеву заоставштину спада, дакле, и поезија која је остала у дубокој сенци његових русистичких и полонистичких радова. У делима наших слависта помиње се узгредно. Тако М. Сибиновић оцењује да су „те песме невелике уметничке вредности” (1986: 65). У исто време Ђ. Живановић пише да су Кошутићеве збирке поезије „прихватане с малим подсмехом, али које ипак не треба баш тако да буду презиране” (1986: 19). Радомир Константиновић у свом капиталном делу *Биће и језик у искуству ѿесника српске културе 20. века* посебно поглавље посветио је анализи Кошутићевог поетског стваралаштва (Константиновић 1983, књ. 4, 205–236). Дајући комплексну анализу његових поетских дела, он за Кошутића каже да је „последњи међу романтичарима: савременик Војислава Илића, он није преживео само њега, него и војиславизам, основно доба Дучића и Ракића, модернизам и надреализам” (Константиновић 1983: 205).

7. Значај Кошутићевог научног доприноса српској славистици није ни најмање умањен са протоком времена, напротив, његова фонетика и морфологија биле су основни уџбеници многим генерацијама школованим у другој половини 20. века, а научна проучавања његових русистичких и полонистичких дела трају и до наших дана. Већ 1950. године, по одлуци Филозофског факултета у чијем саставу су у то време биле и филолошке студије, објављено је друго издање Кошутићеве морфологије у 15.000 при-

мерака. Књига је штампана по новом реформисаном руском правопису, а у односу на прво издање, осим правописних, унете су мање измене које се односе на терминологију и неке архаизме. Ово издање приредио је Кошутећев сарадник Кирил Тарановски и та редакција је задржана у каснијим издањима. Припремајући треће издање 1965. г. Б. Терзић оцењује да су *Облици* „и данас одличан уџбеник руског језика у нашој средини”. Под насловом *Уз ово издање* (стр. V–XIX) Б. Терзић је својим коментарима уз поједине параграфе указао на могућности савременијег приступа неким морфолошким питањима у руском језику. Нова издања *Облика* изашла су још 1971. и 1984. године, а укупни послератни тираж износио је 23.700 примерака. По оцени академика Предрага Пипера у овој граматичкој се „основни, синхронизацијски приступ доследно разграничавао од мање заступљеног, дијахронизацијског (две године пре објављивања *Курса опште лингвистике* Ф. де Сосира), а књижевнојезичка норма се на више места разграничава од руског разговорног језика, што су били видљиви елементи граматичке стилистике и наговештај каснијих функционалностистичких приступа руској граматичкој. Граматичке руског језика које су се после ње појавиле имале су својих добрих страна, биле су новије по грађи и приступу, као и боље прилагођене лингводидактичким циљевима свога времена, али Кошутећеву граматичку у целини нису надмашиле” (Пипер 2017: 346).

7.2. Друга Кошутећева књига из 1914. године – *Гласови* – чије штампање је омео Први светски рат, а од извучених примерака, један је сачуван до после Другог светског рата. На основу тога јединог примерка професор Радован Лалић, у сарадњи са Б. Терзићем, приредио је ново издање *Гласова*. Рукопис је предат у штампу у априлу 1963., а штампање је завршено у мају 1969. године у тиражу од 4000 примерака. Иако је издавач био Завод за издавање уџбеника Републике Србије, а штампао је Београдски графички завод, онај једини сачувани примерак је том приликом изгубљен. У предговору *О фонетици руског језика Радована Кошутећева* Лалић објашњава основну разлику између две Кошутећеве фонетике, београдске и петроградске. Београдска *Фонетика* намењена је школи и студентима славистике док је петроградско издање пре свега научно дело, наводи Лалић и закључује: „Данас је било једино целисходно издати београдску *Фонетику*, која одлично испуњава услове универзитетског уџбеника. На простору који не прелази норму уобичајену за књиге ове врсте, Кошутећ је овде на себи својствен, јасан и концизан начин изложио и објаснио руски гласовни систем, допунивши га историјским коментаром који је драгоцен за славистичке студије на универзитету”. Ова одлука била је исправна јер се на тај начин сачувало у српској славистичкој баштини једно изванредно дело оснивача српске научне русистике. Редакторске интервенције односиле су се на замену старог руског правописа новим и последицама те замене, затим на неопходне тер-



минолошке промене, при чему је сачувана целина Кошутићеве терминологије као и оригинални, помало старински његов језик и стил. Лалић овде објашњава зашто Кошутићева *Фонетика* и након скоро шест деценија од њеног настанка има пуну научну вредност. Као прво, то је стога што се „гласовни систем у језику мења много спорије него што се то мисли, а друго, професор Кошутић није дао статички опис руских гласова него је одлично уочио и тенденције њиховог развитака, односно развитака руског књижевног изговора. У Кошутићевој књизи читалац ће на многим местима наћи на објашњења и за појаве које су тек касније дошле до пуног изражаја”. Б. Терзић ће то изразити сажето наводећи да је Кошутићева фонетика „и дескриптивна, и конфронтациона, и нормативна. Она је и прегледно синхрона и адекватно дијахрона. Изговорна норма је како дескриптивна, тако и прескриптивна” (Терзић 2007: 87).

Значај Кошутићевих фонетика потврђује недавно истраживање Јелене Гинић која је у раду „Сто година фонетике руског језика у српској универзитетској настави” анализирала свих седам фонетика насталих у том периоду и закључила да се по значају и капиталности ниједан од анализираних уџбеника не може поредити с уџбеником Радована Кошутића из 1919. године (Петроградска фонетика). „Петроградска фонетика пионирско је дело из многих разлога. Навешћемо само најважније: одвојен је синхронијски од дијахронијског описа фонетских чињеница по први пут; узимањем говора образоване Москве за основицу руског књижевног изговора Кошутић је исправно и далековидо указао на будући развој руског књижевног изговора; Петроградска фонетика прва је конфронтациона фонетика руског језика у поређењу са српским, она је дала курс свим наредним уџбеницима фонетике руског језика у Србији; Кошутић је веома прецизно бележио и карактеристике разговорног стила много пре него што је он и дефинисан; коначно, Кошутић је користио квалификаторе којима је наговестио будући развој ортоепије савременог руског језика, као и гранање позитивне стране кодификације у правцу варијантности и плурализма. На све наредне универзитетске уџбенике фонетике Петроградска фонетика имала је огроман утицај: сви су они доминантно описни, сви су конфронтациони” (Гинић 2023: 47).

8. Проучавање Кошутићевог русистичког и полонистичког опуса и објављивање научних радова српски слависти почели су са вишедеценијским заостајањем у односу на његове савременике, европске и руске слависте, тачније средином друге половине 20. века. Та истраживања била су превасходно везана уз обележавање значајних датума као и уз одржавање скупа слависта. Тако је Скуп слависта у јануару 1966. године једним делом био посвећен обележавању стогодишњице од Кошутићевог рођења. Сећања на професора Радована Кошутића поделио је са учесницима скупа његов сарадник Петар Ђорђић, палеограф и старословениста. Радован Лалић го-

ворио је „О Кошутећевом методу учења руског језика код нас”, а Наталија Радошевић на тему „Радован Кошутећ и нека савремена лингвистичка схватања”. Оба рада су исте године објављена у часопису *Живи језици*. Значај овога догађаја оценио је Богдан Терзић у прилогу „Ненадмашно дело Радована Кошутећа: Скуп слависта Србије посвећен животу и раду нашег најбољег познаваоца руског и пољског језика”, објављеном у дневном листу Борба 1. фебруара 1966.

Двадесет година касније, на 24. скупу слависта 1986. године, катровски оснажена наша славистичка катедра обележила је Кошутећев јубилеј са укупно 12 реферата који су објављени у првом броју *Славистичког зборника* – тек покренутој периодичној публикацији за словенску лингвистику и филологију. Радмило Маројевић, главни уредник Зборника, свој чланак почео је речима: „Темеље лингвистичке русистике, као посебне славистичке дисциплине, поставио је код нас Радован Кошутећ у неколико области. И не само да је ударио темеље научном проучавању руског језика у српскохрватској средини него је од самог почетка уздигао нашу русистику у сам врх ондашње славистичке науке о руском језику” (Маројевић 1986: 31). Централно место припада проучавањима Кошутећевог диференцијалног (компаративно-историјског, конфронтационог) метода проучавања руског и српског језика, односно словенских језика. Следе радови о Кошутећевом тумачењу ритма српског стиха у поређењу са руским, о његовом доприносу развоју наше теоријске мисли о превођењу, о Кошутећевом тумачењу књижевних текстова, његовом доприносу у области лексикологије и лексикографије, науке о творби речи, граматичке терминологије. Више истраживача бавило се Кошутећевим наслеђем из области полонистике. Ова истраживања почео је С. Суботин радом „Писма Радована Кошутећа Елизи Ожешковој” (1968), а следе радови Г. Јовановић, Ђ. Живановића, М. Топића, П. Буњака и др.

И у 21. веку Кошутећево дело не престаје да надахњује. У различитим зборницима објављени су резултати више истраживања, а само *Славистика* публиковала је 11 радова у којима се врши анализа Кошутећевих *Гласова* (1919, 1969), *Облика* (1914, 1950, 1965, 1971, 1984), *Руских примера* (1910, 1911, 1926), описују *Писма из Пејрограда*. Појављују се радови о рецепцији Кошутећевих дела у српској научној средини. (Списак радова о Кошутећу видети у Прилогу 2. Уврштени су радови са Кошутећевим именом у наслову).

Верујемо да ће генерације које долазе наћи надахнуће за проучавање златног фонда српске славистике, русистике и полонистике, у који свакако спадају дела професора и књижевника Радована Кошутећа. У том смислу било би неопходно учинити ова дела доступним кроз интернет издање.



Цитирана литература

- Борисенко-Свинарская, Вера В. «Вклад Радована Кошутича в развитие московской фонологической школы». Славистика XI, 2007: 13–19.
- [Borisenko-Svinarskaia, Vera V. «Vklad Radovana Koshuticha v razvitie moskovskoi fonologicheskoi shkoly». Slavistika XI, 2007: 13–19]
- Гинић, Јелена. „Сто година фонетике руског језика у српској универзитетској настави”. Славистика XXVII/2, 2023: 34–52.
- [Ginić, Jelena. «Sto godina fonetike ruskog jezika u srpskoj univerzitetskoj nastavi». Slavistika XXVII/2, 2023: 34–52]
- Дамљановић, Дара. „О једној Белићевој рецензији”. Зборник Матице српске за славистику 79, 2011: 141–147.
- [Damljanović, Dara. „O jednoj Beličevoj recenziji”. – Zbornik Matice srpske za slavistiku, knj. 79, Novi Sad, 2011: 141–147]
- Дамљановић, Дара. „Писма из Пејтрограда Радована Кошутића”. Славистика XXIV/2, 2020: 175–196.
- [Damljanović, Dara. „Pisma iz Petrograda Radovana Košutića”. Slavistika XXIV/2, 2020: 175–196]
- Дамљановић, Дара. Руски језик у Србији: уџбеници до 1941. године. Београд: Филозофски факултет, 2000.
- [Damljanović, Dara. Ruski jezik u Srbiji: udžbenici do 1941. godine. Beograd: Filozofski fakultet, 2000]
- Живановић, Ђорђе. „Досад непознат универзитетски полски приручник Радована Кошутића”. Зборник Матице српске за славистику 25, 1982: 171–181.
- [Živanović, Đorđe. „Dosad nepoznat univerzitetski poljski priručnik Radovana Košutića”. Zbornik Matice srpske za slavistiku 25, 1982: 171–181]
- Живановић, Ђорђе. „Прекретне године Радована Кошутића”. Славистички зборник 1. Радован Кошутић и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 1986, 9–20.
- [Živanović, Đorđe. „Prekretne godine Radovana Košutića”. Slavistički zbornik 1. Radovan Košutić i razvoj jugoslovenske slavistike. Beograd: Savez slavističkih društava Srbije, 1986, 9–20]
- Константиновић, Радомир. „Радован Кошутић”. [У:] Биће и језик: у искуству песника српске културе двадесетог века. Београд – Нови Сад: Просвета, Рад, Матица српска, 1983, 205–236.
- [Konstantinović, Radomir. „Radovan Košutić”. [U:] Biće i jezik: u iskustvu pesnika srpske kulture dvadesetog veka. Beograd – Novi Sad: Prosveta, Rad, Matica srpska, 1983, 205–236]
- Маројевић, Радмило. „Радован Кошутић и развој југословенске лингвистичке русистике”. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник. Књига I. Радован Кошутић и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава СР Србије, 1986: 31–46.
- [Marojević, Radmilo. „Radovan Košutić i razvoj jugoslovenske lingvističke rusistike”. [U:] R. Marojević (ur.) Slavistički zbornik. Knjiga I, Beograd: Savez slavističkih društava SR Srbije, 1986: 31–46]

- Николић, Вера. „Радован Кошутећ као коментатор руских текстова (‘Напомене’ – друга књига ‘Руских примера’)”. Славистички зборник 1. Радован Кошутећ и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 1986, 77–84.
- [Nikolić, Vera. „Radovan Košutić kao komentator ruskih tekstova (‘Napomene’ – druga knjiga ‘Ruskih primera’)”. Slavistički zbornik 1. Radovan Košutić i razvoj jugoslovenske slavistike. Beograd: Savez slavističkih društava Srbije, 1986, 77–84]
- Пипер, Предраг. „О српској лингвистичкој русистици друге половине XX века”. [У:] К. Кончаревић (ур.) Универзитетска славистика: традиција, савремено стање, перспективе. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2017, 341–359.
- [Piper, Predrag. „O srpskoj lingvističkoj rusistici druge polovine XX veka”. [U:] K. Končarević (ur.) Univerzitetska slavistika: tradicija, savremeno stanje, perspektive. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2017, 341–359]
- Стојнић, Мила. „Критеријуми за одабир и тумачење књижевних текстова у Кошутећевим Примерима”. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник 1: Радован Кошутећ и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава СР Србије, 1986, 69–75.
- [Stojnić, Mila. „Kriterijumi za odabir i tumačenje književnih tekstova u Košutićevim Primerima”. [U:] R. Marojević (ur.) Slavistički zbornik 1: Radovan Košutić i razvoj jugoslovenske slavistike. Beograd: Savez slavističkih društava SR Srbije, 1986, 69–75]
- Терзић, Богдан. „Конфронтациона проучавања руског и српскохрватског језика на Одсеку за славистику. Општи део. Фонетика”. [У:] П. Буњак (ур.) Сто година славистике у Србији. Зборник реферата издат 30 година касније. Београд: Славистичко друштво Србије, 2007, 73–89.
- [Terzić, Bogdan. „Konfrontaciona proučavanja ruskog i srpskohrvatskog jezika na Odseku za slavistiku. Opšti deo. Fonetika”. [U:] P. Bunjak (ur.) Sto godina slavistike u Srbiji. Zbornik referata izdat 30 godina kasnije. Beograd: Slavističko društvo Srbije, 2007, 73–89]
- Терзић, Богдан. „Културолошки аспект Кошутећевих Писама из Пејтрограда (поводом 140-годишњице рођења Р. Кошутећа)”. Славистика X, 2006, 25–31.
- [Terzić, Bogdan. „Kulturološki aspekt Košutićevih Pisama iz Petrograda (povodom 140-godišnjice rođenja R. Košutića)”. Slavistika X, 2006, 25–31]
- Терзић, Богдан. „Савременици о Кошутећу као русисти”. Славистички зборник 1, 1986: 21–30.
- [Terzić, Bogdan. „Savremenici o Košutiću kao rusisti”. Slavistički zbornik 1, 1986: 21–30]
- Стојановић, Бранислава. Polonica u Srbiji. Bibliografija posebnih izdanja (1848-2013). Београд: Славистичко друштво Србије, 2013.



Дара Дамљановић

ВЗГЛЯД НА СЛАВИСТИЧЕСКИЕ ТРУДЫ РАДОВАНА КОШУТИЧА

(По поводу 130 лет с начала его работы на Великой школе)

Резюме

Статья посвящена профессору Радовану Кошутичу и его работе по созданию учебников и научной литературы в области полонистики, а также во многом непревзойденным трудам по русистике. Анализируются его капитальные труды по русскому языку в контексте своего времени, а также их значение и роль в развитии сербской славистики в XX и в первой четверти XXI века. Дается краткий обзор его поэтического творчества.

Ключевые слова: Радован Кошутич (1866–1949), славистика, русистика, полонистика, сербская университетская славистика.

Прилог 1. Збирке поезије Радована Кошутића

Полаженик, 1885, (са потписом Браца Радован); *Пламенови I*, Нови Сад, 1888; *Пламенови II* (*Србија под најредњацима*), Нови Сад, 1890; *Пламенови III*, (*Сељачки мојиви*), Нови Сад, 1892; *Синов* *Бога Мрака*, спев, Београд, 1893; *Песник и смрт*, Београд, 1927; *Сан мале Виде*, Београд, 1928; *Земља бола*, *Песма о земљи нашој*, Београд, 1929; *Туга*, Београд, 1930; *Гором и њољем*, Београд, 1931; *Иде млади мај*, Београд, 1932; *Христос и жена*, Београд, 1933; *Клесар*, Београд, 1933; *Гране њрекрхане*, Београд, 1934; *Док њрода жијо*, Београд, 1934; *Гозба, роман из манастирског живојна у 26 њесама*, Београд, 1935; *Појок и бреза*, Београд, 1936; *Песма о гуји*, Београд, 1937; *Песма о аргайару и о шеви*, Београд, 1938; *Без гроба и без крстиаче*, Београд, 1939; *Деца њаме, с њев у VIII њесама, с Прологом*, Београд, 1940; *Лейојница Мица, роман једне с њуден њкиње, у XV њесама*, Београд, 1940; *Ојало лииће*, Београд, 1941.

О Кошутићевој поезији

Ђуровић, Димитрије. „Радован Кошутић: Сан мале Виде”. Воља, 2/5, 3, 1928: 358–363.

- Ђуровић, Димитрије. „Радован Кошутих: Гором и пољем. Београд, 1931, стр. 106”. [Приказ]. Народна одбрана, 1–2, 6, 1931: 31–32.
- Кашанин, Милан. „Радован Кошутих: Земља бола”. Летопис Матице српске 319, 1929: 309 а-б. (Приказ књиге).
- Кашанин, Милан. „Сан мале Виде, написао Радован Кошутих”. Летопис Матице српске 318, 1, 1928, 157а.
- Константиновић, Радомир. „Радован Кошутих”. [У:] Биће и језик: у искуству песника српске културе двадесетог века. Београд: Просвета, Рад; Нови Сад: Матица српска, 1983, књ 4: 205–236.
- Милутиновић, Коста Н., „Иде млади мај Радована Кошутиха” [Приказ]. Летопис Матице српске 332, 1932: 230–231.
- Милутиновић, Коста Н. „Из наше савремене лирике. Мирко Королије – Песме; Радован Кошутих – Гране прекрхане; Vladimir Nator – Topuske elegije; Dragutin Domjanić – Po dragomu kraju; Ante Cetineo – Zlatni ključ; Дора Пилковић – Пламена ћутања; Александар Кићовић – Васионида”. Летопис Матице српске 339, 1934: 238–239.
- Милутиновић, Коста, „Христос и жена Радована Кошутиха”. Летопис Матице српске 335,3, 1933: 245–246.
- Павловић, Миодраг. „Змија и ерос у поезији Радована Кошутиха”. Летопис Матице српске јул-август 1977: 13–25.
- Пандуровић, Сима. Радован Кошутих: савремена књижевна студија од С. Пандуровића. Београд: 1936.
- Стојановић Зоровавел, Владан, „Радован Кошутих: Песник и смрт”. Летопис Матице српске 315, 1928: 1446–1456.

Прилог 2. Радови о Кошутиху из области русистике и полонистике

- Борисенко-Свинарскаја, Вера В. «Вклад Радована Кошутича в развитие московской фонологической школы». Славистика XI, 2007, 13–19.
- Борисенко-Свинарскаја, Вера. «Парадигматический характер Грамматики русского языка Радована Кошутича». Славистика XII, 2008, 43–48.
- Буњак, Петар. „О ‘засебном’ издању Кошутихевог Пољско-српског речника”. Славистика II, 1998, 259–262.
- Дабић, Богдан. „Граматицка терминологија Радована Кошутиха”. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник 1. Радован Кошутих и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштва Србије, 1986, 113–122.
- Дабић, Богдан. „Кошутихева презентација Пушкинове поезије у Руским примерима”. Славистика III, 1999: 60–67.
- Дамљановић, Дара. „Писма из Петрограда Радована Кошутиха”. Славистика XXIV/2, 2020: 175–196.
- Живановић, Ђорђе. „Досад непознат универзитетски пољски приручник Радована Кошутиха”. Зборник Матице српске за славистику 25, 1982: 171–181.



- Живановић, Ђорђе. „Прекретне године Радована Кошутића”. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник 1. Радован Кошутић и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 1986, 9–20.
- Живановић, Ђорђе. „Радован Кошутић (1866–1949)”. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник 1. Радован Кошутић и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 1986, 123–125.
- Jakopin, Franc. „Radovan Košutić in Rajko Nahtigal – eminentna južnoslovanska rusista”. [У:] Б. Станковић (ур.) Сто година славистике у Србији (1877–1977). Зборник реферата издат 30 година касније. Београд: Славистичко друштво Србије, 2007, 59–66.
- Јовановић, Гордана. „Полонистичке студије у Србији и Граматика пољског језика Радована Кошутића”. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник 1. Радован Кошутић и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 1986, 105–112.
- Јовин, Верица. „Радован Кошутић као лексикограф”. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник 1. Радован Кошутић и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 1986, 91–96.
- Кончаревић, Ксенија. „Непознати документи о универзитетској делатности Радована Кошутића”. Славистика XII, 2008: 389–402.
- Кончаревић, Ксенија. „Рецепција дела Радована Кошутића у послератној русистичкој лингводидактици код Срба: о шездесетогодишњици смрти”. Славистика XIV, 2010: 322–335.
- Кончаревић, Ксенија. „Рецепција дела Радована Кошутића у новијој русистичкој лингводидактици: о стопедесетогодишњици рођења”. Славистика XX, 2016: 358–386.
- Кошутић, Владета. „Кошутићева оцена преводилачког рада Јована Максимовића”. Зборник за славистику 4, 1973: 119–135.
- Куљбакин, Степан. „Рад. Кошутић: Граматика руског језика. 1. Гласови. А. Општи део (књижевни изговор. Друго издање. Петроград, 1919.” Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 2/1, 1922: 113–118.
- Лалић, Радован. „О Кошутићевом методу учења руског језика код нас”. Живи језици 1–4, 1966: 1–10.
- Лалић, Радован. „О Фонетици руског језика Радована Кошутића. Предговор”. [У:] Радован Кошутић, Граматика руског језика. Гласови. Београд: Завод за издавање уџбеника СРС, 1969, 5–8.
- Маројевић, Радмило. „Радован Кошутић и развој југословенске лингвистичке русистике”. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник 1. Радован Кошутић и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 1986, 31–46.
- Миладиновић, Михаило. „Примери књижевног језика руског Р. Кошутића”. Наставник 24/5–8, 1913: 229–238; 24/9–12, 1913: 441–453.
- Милинковић, Љубо. „Лексикографски рад Радована Кошутића и савремени руско-српскохрватски школски речници”. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички

- зборник 1. Радован Кошутић и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 1986, 85–91.
- Московљевић, Милош. „Радован Кошутић: Граматика руског језика. 1. Гласови. Општи део. Друго издање. Петроград, 1919.” Наставник 1, 1921, св. 1: 71–75.
- Николић, Вера. „Радован Кошутић као коментатор руских текстова (‘Напомене’ – друга књига ‘Руских примера’).” [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник 1. Радован Кошутић и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 1986, 77–84.
- Остојић, Тихомир. „Примери књижевног језика пољског Радована Кошутића”. Летопис Матице српске 212, 1902: 134–135.
- Петковић, Новица. „Кошутићево тумачење ритма српског стиха у поређењу с руским”. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник 1. Радован Кошутић и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 1986, 47–62.
- Пипер, Предраг. „Славистички зборник 1. Радован Кошутић и развој југословенске славистике”. Зборник Матице српске за славистику 33, 1987: 183–185.
- Пипер, Предраг. „Радован Кошутић – утемељивач српске филолошке русистике”. [У:] Базилевски Андреј (ур.) Српско-руски круг: књижевно-уметнички алманах. Москва: Вахазар; Београд: Интерпрес, 2016, 286–289.
- Радојчић, Драгана. „Русистичко наслеђе Радована Кошутића у научној критици”. Славистика XXIII/2, 2019: 150–155.
- Радонић, Јован. „Ф. Пастрнек о Кошутићевим Примерима књижевног језика пољског”. Летопис Матице српске 215, 1902: 123.
- Радошевић, Наталија. „Место Кошутићеве школе у развоју српске славистике”. [У:] П. Буњак (ур.) Сто година славистике у Србији. Зборник реферата издат 30 година касније. Београд: Славистичко друштво Србије, 2007, 59–66.
- Радошевић, Наталија. „Радован Кошутић и нека савремена лингвистичка схватања”. Живи језици 1–4, 1966: 10–14.
- Савин, Драгана. „Раслојавање језика као предмет истраживања у *Облицима Радована Кошутића*”. Српска баштина VII/2, 2021, 75–88.
- Сибиновић, Миодраг. „Кошутићев допринос развоју наше теоријске мисли о превођењу”. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник 1. Радован Кошутић и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 1986, 63–68.
- Станковић, Богољуб. „Елементи синтаксе у Примерима књижевног језика руског проф. Радована Кошутића”. Анали Филолошког факултета 12, 1976: 593–618.
- Станкович, Богољуб. «Сопоставительный подход к проблеме сочетаемости в трудах профессора Радована Кошутича». [В:] А. Менац (ред.), Вопросы методологии и методики описания русского языка в сопоставлении с родным. Zagreb, 1985, 109–113.
- Станковић, Богољуб. „Основна Кошутићева полазишта у области методике наставе инословенских језика у српској средини”. [У:] Г. Јовановић (ур.) Сто година полонистике у Србији. Београд: Славистичко друштво Србије, 1996, 39–43.



- Стојнић, Мила. „Критеријуми за одабир и тумачење књижевних текстова у Кошутећевим Примерима“. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник 1. Радован Кошутећ и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 1986, 69–75.
- Суботин, Стојан. „Писма Радована Кошутећа Елизи Ожешковој“. Анали Филолошког факултета VIII 1968: 267–270.
- Тарановски, Кирил. „Радован Кошутећ (1866–1949)“. Јужнословенски филолог XVIII, 1–4, 1949/1950: 512–517.
- Тарановски, Кирил. „О тонској метрици проф. Кошутећа“. Јужнословенски филолог XVIII, 1–4. 1949/1950: 173–196.
- Терзич, Богдан. «Вклад профессора Р. Кошутеца в исследование интерференции при изучении русского языка говорящими на сербохорватском языке». [В:] Б. Терзић. Руско-српске језичке паралеле. Београд: Славистичко друштво Србије, 1999, 41–46.
- Терзић, Богдан. „Културолошки аспект Кошутећевих Писама из Петрограда (поводом 140-годишњице рођења Р. Кошутећа)“. Славистика X, 2006: 25–31.
- Терзич, Богдан. «Лингвистические основы сопоставительного метода профессора Радована Кошутеца». [У:] Б. Терзић. Руско-српске језичке паралеле. Београд: Славистичко друштво Србије, 1999, 33–40.
- Терзић, Богдан. „Савременици о Кошутећу као русисти“. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник 1. Радован Кошутећ и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 1986, 21–30.
- Терзић, Богдан. „Уз ово издање“. [У:] Р. Кошутећ, Граматика руског језика: II: Облици. Београд: Научна књига. 3. издање, 1969, стр. III–XIX.
- Todorović, Miljan. „Košutićev metod učenja ruskog jezika – preteča kontrastivne analize“. Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije 7–8, 1983–1984, 667–671.
- Todorović, Miljan. „Kuzmičev pristup učenju stranih jezika u poređenju sa Košutićevim metodom“. Sarajevski slavistički dani 1, 1985, 69–77.
- Чампар, Драгован. „Кошутећеве елементи творбе речи“. [У:] Р. Маројевић (ур.) Славистички зборник. Књига I. Радован Кошутећ и развој југословенске славистике. Београд: Савез славистичких друштава СР Србије, 1986, 97–104.
- Чович, Бранимир. «Первый учебник по художественному переводу и лингвострановедению у сербов (О русской хрестоматии Радована Кошутеца)». Седма међународна научна конференција: Међународни дијалог Исток – Запад (филозофија, лингвистика, културологија), 2016, 42–51.